Yanlış Öğrenileni Düzeltmenin Yükü Sıfırdan Öğrenmekten Daha Ağırdır: Furkan Akderin'in Latince Dilbilgisi Kitabı Üzerine

Ekin Öyken

Yard. Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü, Latin Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı. ekinoyken@gmail.com

Türkiye'de Üniversite Reformu'yla birlikte klasik filoloji kürsülerinin kurulması ve Latinceye duyulan ilginin artmasıyla, bu dilin öğretimi için Türkçe kitapların yazılması ihtiyaç haline gelmiştir. Hamit Dereli'nin Lâtince Ders Kitabı I (1940), Georg Rohde, Azra Erhat ve Samim Sinanoğlu'nun *Latin Dili Grameri: Morfololoji Birinci Kısım* (1943), Fazıl Nazmi Rukün'ün *Latince: Birinci Kısım* (1944), Georg Rohde ile Samim Sinanoğlu'nun *Lingua Latina: Latince Ders Kitabı I-II* (1948-1950), Faruk Zeki Perek'in F. Ritchie'den uyarladığı *Tercümeli Lâtince Grameri Bölüm I-II-III* (1947-1948-1951) ve Filiz Öktem'in *Uygulamalı Latin Dili* (1996) eserleri söz konusu ihtiyacı büyük ölçüde karşılamıştır. Bu bibliyografya bilgisinden[1] şu sonuç çıkarılabilir. İstanbul Üniversitesi ile Ankara Üniversitesi'nden klasik filologlar aynı dönemlerde yani 40'lı yıllarda, Latince gramerini öğreten ders kitapları yazmış, bu kitaplar yaklaşık elli yıl boyunca kullanılmış, dil ve kültürdeki değişimler doğrultusunda 90'lardan itibaren yenilerine gereksinim duyulmuştur. Bu yazıda, Türkçede en son çıkan Latince grameri kitabını, Furkan Akderin'in 2012'de Sümer Kitabevi tarafından yayımlanan *Latince Dilbilgisi*'ni kitabını inceleyeceğiz. Ama önce, ölü dil olarak tanımlanan Klasik Latinceyi öğretim yöntemi açısından kısaca konumlandıralım.

Dil öğretiminde tek bir geçerli yöntem yoktur. Hangi bilginin nasıl verilmesi gerektiği, yeterliliklerin nasıl kazandırılacağı öncelikle amaç ve beklentilere göre belirlenir. Bunun yanında çevresel unsurlar da belirleyicidir. Örneğin, kişi öğrenmekte olduğu yabancı dilin geçerli dil olduğu bir topluluğa katılır ya da bu toplulukla doğrudan ilişki kurarsa söz konusu dilin fiziksel dünyadaki referanslarını algılayabileceği için belirli unsurları görece daha hızlı ve doğru biçimde kavrayacaktır. Klasik Latince gibi ölü diller içinse durum elbette farklıdır. Tarihteki somut varlığı uzun süre önce sonlanmış bir kültürün, Roma kültürünün dili olarak Latince bu tür referanslardan büyük ölçüde yoksundur. Antik Çağ bilimleri yüzyıllardır bu referansların parçalarını bir araya getirmek için çalışıyor ve önemli bilgiler ortaya koyuyorsa da, Klasik Latincenin temsil ettiği dünyaya, yaşayan bir dilinkine olduğu kadar yaklaşamayacağımız açıktır. Diğer yandan, önemli bir bölümü kaybolmuş olmakla birlikte, günümüze ulaşan azımsanamayacak sayı ve çeşitlilikteki antik edebiyat yapıtı bize Latinceyi yazı dili olarak ayrıntılı biçimde tanıma olanağını sağlamıştır. Söz konusu yapıtlar arasında

gramer kitapları da vardır (MS 6. yüzyıla ait olan, Priscianus'un *Institutio de arte grammatica*'sı en önemli örnektir). Sonraki dönemlerde yazılan örneklerin ve dilbilimin sunduğu bilgilerin bu temelin üzerine eklenmesiyle günümüzdeki modern Latince gramer kitapları oluşmuştur. Yukarıda belirttiğimiz gibi, farklı amaç ve beklentiler doğrultusunda, orta ve yüksek öğretimde kullanılan sınıf kitaplarından kendi kendine öğrenme kılavuzlarına, morfoloji ve sentaksla ilgili monografilerden kapsamlı referans kitaplarına kadar Latince grameriyle ilgili sayısız kitap yazılmıştır.

Akderin'in kitabı ilk bakışta bir kendi kendine öğrenme kılavuzu görünümündedir.

Kitabın Kompozisyonu

322 sayfalık kitabının ilk 130 sayfasını, yani yaklaşık üçte birini örnekli gramer açıklamaları ve alıştırmalar, 58 sayfasını dört antik yazardan okuma parçaları ve geriye kalan 133 sayfayı da Latince-Türkçe/Türkçe-Latince sözcük listesi oluşturuyor. Sonda da tek sayfalık bir kaynakça var. Bu kompozisyonuyla çalışmayı Akderin'in ifade ettiği gibi "başlangıç seviyesindekiler için bir öğrenme kitabı" (s. 11) olarak nitelendirmek mümkün görünmüyor, çünkü dil öğreniminin asli unsuru olan gramer açıklamaları, örnekler ve alıştırmalar ne nicelik ne de nitelik açısından yeterli. Orantısız biçimde kitabın en büyük bölümünü kaplayan sözcük listesine "sözlük" denilmesi de doğru değil, zira *occido, occidere* (ölmek; öldürmek) gibi Latincede görece sık kullanılan ve yazarın verdiği örnek metinlerde de geçen (s. 193) temel sözcükler dışarıda bırakılmışken, *bratteola* (ince altın yaprak) gibi son derece nadir kullanılan sözcüklere fazlaca yer verilmiş. Listedeki kelimelerin bir araya getirilişinde belirgin bir mantık yok. Şu örnek bu durumu açıkça gösteriyor: *Unicolor* sözcüğünün anlamı "renk" olarak verilmiş, oysa doğrusu "tek renkli"; yazar Latincede sıfat olan bir sözcüğün Türkçedeki karşılığını yanlış bir anlamla, isim olarak vermiş, üstelik "renk" anlamına gelen *color* sözcüğünü de listeye dâhil etmemiş. Sonuçta, özellikleri ve kullanımları hakkında bilgi verilmeden sözcüklerin, yanlarına bir iki anlam yazılarak alt alta sıralanmasıyla bir sözlük oluşmayacağı açıktır. Bu bölümün daha kısa ve işlevli olması gerekirdi. Ayrıca, kitabın sonunda verilen kaynakçanın da işe yaradığı söylenemez, çünkü kitapta bu kaynaklardan hiçbirine gönderme yapılmamış.

Kitabın yaklaşık dörtte birini kaplayan uzun metin örneklerini eser adı dışında[2] herhangi bir açıklama ve Türkçe çeviri olmaksızın vermek hedeflenen okuyucuya hangi açıdan, ne ölçüde yarar sağlayabilir? Akderin, Latince öğretimi için tüm dünyada kullanılan ciddi kitapları (*Reading Latin*,[3] *Lateinische Grammatik*[4] gibi) ya da önsözde belirttiği o "son derece eski tarihli birkaç" Türkçe gramer kitabını incelediyse alıştırma amacıyla verilen Latince metinlerin daha kısa ve açıklanan gramer yapılarını kavramayı kolaylaştıracak nitelikte olduğunu görmüştür. Güvenilir birçok kitapta Latince metinlerin doğrudan özgün biçimleriyle değil de basitleştirilerek verilmesi de bundandır. Yazar görece uzun Latince bir metnin neye benzediğini göstermek istediyse, okuyucuyu, bunu çok daha kolay, hem de ücretsiz olarak sunan çevrim içi kaynaklara yönlendirebilirdi.

Bu tür kitaplarda beklenen, konu anlatımının aşamalarının doğru belirlenmesidir. Günümüzdeki eğilim morfoloji ve sentaks bilgilerini adım adım ancak genel yapının anlaşılabileceği bir bütünlükte verip, öğrenciyi bir an önce basit metinlerle tanıştırmak ve bunları kültür tarihi açıklamalarıyla renklendirmek yönündedir. Bu yol öğrencinin çekim tab-

loları arasında kaybolup Latince öğrenme hevesini kaybetmesini engellemeyi ve aynı zamanda sağlam bir gramer altyapısı edindirmeyi amaçlamaktadır. Akderin'in kitabında ne buna benzer ne de başka türlü bir kompozisyon mantığı görebildik. Konular oldukça dağınık biçimde işlenmiş. Öyle ki, 2. gruptan *neutrum* isimlerin çekimi aynı örnekle (*bellum*) iki ayrı ünitede verilmiş (s. 45 ve 61). Bu karışıklık işlevsiz sınıflandırmalardan kaynaklanıyor. Örneğin, başta isimler genellikle yapıldığı gibi beş çekim grubuna göre ayrılmış (s. 15) fakat sonra "Neutrum İsimler" biçiminde bir başlık açılarak (s. 61) bu defa cins üzerinden başka bir ayrım yapılmıştır. İsim gruplarıyla cinsleri arasında bir bağıntı varsa da sınıflandırmayı cins üzerinden yapmanın işlevli olmadığı açıktır.

Kitabın kompozisyonundaki gelişigüzelliği belki de en iyi ortaya koyan unsurlardan biri baştaki altı sayfalık içindekiler bölümü. Ünite 13'ün altında görünen "Tekil" başlığıyla 79. sayfaya yönlendirilen okuyucu, Yunanca özel isimlerin Latincedeki çekimlerinin geçtiği bölümde, Aeneas özel isminin altında yer alan "Tekil" başlığının neye işaret ettiğini kavrayamayacaktır, zira bu ifadenin ne geçtiği sayfada ne de içindekiler bölümünde bulunmasının herhangi bir anlamı var.

Kompozisyonla ilgili bu genel değerlendirmeden, şimdi ayrıntılı eleştirilere geçelim.

Eleştiri Ölçütleri

Akderin'in kitabındaki hatalar o kadar çok ve türlü ki tümünü ortaya koyabilmek için önce bunları sınıflandırmanın, sonra da sayfa numarasına göre sırayla ele almanın uygun olacağını düşündük. Açıklanması gerekirken açıklanmayan, değinilen ama doğru açıklanmayan noktaları "Doğru Olmayan Sanı, Yorum ve Genellemeden Kaynaklanan Hatalar"; Latince ve gramer öğretimi konusundaki bilgi ve deneyim eksikliğinden kaynaklananları "Bilgi ve Deneyim Eksikliğinden Kaynaklanan Kusurlar"; akademik bir çalışmada bulunmaması ya da asgari düzeyde bulunması beklenen maddi hataları da "Özen ve Dikkat Eksikliğinden Kaynaklanan Hatalar" başlığı altında değerlendirdik.

Doğru Olmayan Sanı, Yorum ve Genellemeden Kaynaklanan Hatalar

Sayfa 14'te fiil grupları açıklanırken "are'li, ere'li, ire'li" biçiminde tanımlar getirilmiştir. Mastarlara ait bu bitimler mastarlar açıklanmadan önce verildiğinden, başlangıç seviyesindeki okuyucular tarafından anlaşılması beklenemez. Ayrıca, her ikisi de *-ere* ile biten 2. ve 3. grup fiiller arasındaki farktan söz edilmemiş olması da önemli bir eksiktir. Burada hiç değinilmeyen *-io* bitimli fiillerin, sonraki bir bölümde (s. 136) düzensiz fiiller olarak tanımlanmasına da anlam vermek mümkün değildir. *Capio*, *fugio*, *rapio* gibi fiillerin oluşturduğu bu grup Latince gramer kitaplarında 5. grup, ek grup ya da karma grup olarak anılır fakat çekimleri kesinlikle düzensiz değildir.

Yine 14. sayfada, telaffuzdaki vurguyla ilgili olarak, üç ve daha fazla heceli sözcüklerde sondan ikinci hecenin uzunluğunun vurgunun yeri açısından belirleyici olduğu belirtilmemiş ve okuyucuya eksik, dolayısıyla işlevsiz bir vurgu kuralı verilmiştir. Aslında buna şaşırdığımızı söyleyemeyiz, çünkü aynı derecede yetersiz olan "Okuma Kuralları" açıklamasında (s. 13) hece uzunluklarıyla ilgili tek kelime yoktur.

Diğer yandan, *locativus* haline hiç değinilmeden dolaylı tümleç niteliğindeki *ablativus locativus*'un verilmesi (s. 18) uygun değildir. Çünkü Latincede dolaylı

tümleç söz konusu olduğunda, kentlerin, küçük adaların isimleri ve *domus*, *humus*, *rus* (ev, zemin, kır) gibi mekân belirten belirli isimler *locativus* olarak tanımlanan hale göre çekilir ve Akderin'in belirttiği *in* + *abl*. genel kullanımı geçerli değildir.

Latince gramerinde isimler gibi sıfatlar da gruplara ayrılmıştır. Fakat Akderin'in sıfat gruplarıyla ilgili açıklaması (s. 18) kafa karıştırıcı ve eksiktir. Bunun nedeni yazarın gruplarla sıfat bitimleri arasında sayı bakımından mutlak bir ilişki kurmuş olması ve üç bitimli sıfatların tümünün çekiminin 1. ve 2. grup isim çekimlerine uyduğunu söylemesidir. Bu bilgi sınıflandırma açısından doğru değildir. Üç bitimli sıfatlar yalnızca 3. grupta değil tüm sıfat gruplarında bulunur ve *celer*, *celeris*, *celere* türünden sıfatların çekimi, Akderin'in genelleme yaparak söylediği gibi 1. veya 2. grup isimlere göre değil sırasıyla *vesper*, *hostis*, *mare* gibi 3. grup isimlere göre yapılır. (Söz konusu sıfatın *ablativus singularis* çekimi 3. gruptaki belirli isimlerinkinden farklı olabilir.) Latince grameriyle ilgili farklı geleneklerde sıfatların değişik şekillerde gruplandırıldığı görülse de bu türden tutarsızlıklara rastlanmaz.

Akderin'in *appositio* ile ilgili açıklaması da sorunludur. "Latince'de zaman zaman iki virgül arasına alınmış ifade virgülden önceki ifadeyi tanımlayabilir" cümlesi (s. 25) uygun değildir, çünkü bu yapının hangi sözcük türüyle oluşturulduğu belirtilmemiştir. *Appositio* yalnızca isim ve isim değerli sözcüklerden oluşmaktayken Akderin'in tanımı sıfat ve sıfat değerli sözcükleri de kapsamaktadır ve bu yanlıştır.

Akderin'in çalışmasının akademik beklentileri, hatta en basit didaktik beklentileri bile karşılamaktan uzak olduğunun en açık göstergesi kitaptaki yanlış genellemelerdir. Örneğin, 2. gruptan fillerin *perfectum* çekiminde gövdeden sonra kaynaştırma harfi olarak -u harfinin geldiği genellemesi (s. 31) doğru değildir. Bu yanlışın neye yol açtığını anlamak için 2. gruptan *sedeo* fiilinin *perfectum* çekiminde kullanılan gövdenin kitabın bazı yerlerinde *sedu-* (s. 31, 39, 67, 132) bazı yerlerinde *sedev-* (s. 93, 97, 133) olarak verildiğini görmek yeterlidir; doğrusu *sed-* olacaktır.

Sayfa 34'te "... iyelik zamirleri üç bitimlidir ve diğer üç bitimli zamirler gibi çekilirler" açıklamasının ardından "meus, a, um (benim)" gibi sıfat değerli sözcükler verilerek terminoloji açısından tam anlamıyla bir karmaşaya yol açılmıştır. Latince gramerinde zamirler bitimlerine göre sınıflandırılmaz, dolayısıyla "üç bitimli zamir" ifadesinin işaret ettiği bir gramer unsuru yoktur. Yazarın, sözcük türleriyle ilgili bir kafa karışıklığı yaşadığı da ortadır. Nitekim zamir tanımlaması altında verdiği *meus*, *tuus* gibi sözcüklerin türü iyelik sıfatıdır. Latincede iyelik sıfatları bazen isim değerli sözcükler olarak kullanılmaktadır ama o zaman da bu sözcükler yazarın yaptığı gibi "benim, senin" vs. değil "benimki, seninki" vs. olarak çevrilir.

Düzensiz fiiller olan *velle*, *nolle* ve *malle* benzer biçim ve kullanımları nedeniyle tüm gramer kitaplarında birlikte verilir. Bu kitapta nedense *malle* fiilinden söz edilmemiş, buna karşılık *posse* fiili tüm kitaplarda birlikte verildiği *esse* fiilinden ayrılarak *nolo* ve *volo* fiilleriyle aynı sınıfa sokulmuştur (s. 41). Sonra da "her üç fiil de mutlaka mastar halindeki bir fiille birlikte kullanılırlar" ifadesiyle gerçeği yansıtmayan bir genelleme yapılmıştır. *Velle*, *nolle*, *malle* fiillerinin sadece mastarla kullanılmadığını, geçişli fiil olarak tümleç aldığını ve ayrıca *ut* bağlacı alarak *subiunctivus* kipiyle de kullanıldığını bilmek için Latince öğreniminde başlangıç seviyesini tamamlamış olmak yeterlidir. Durum böyleyken kitabın önsözde belirtildiği gibi "ileri seviyedeki okuyu-

cular için bir yardımcı el kitabı" olması mümkün görünmüyor.

50. sayfada *hic*, *iste*, *ille* işaret zamirleri ele alınırken bunların aynı zamanda birer sıfat olduğu belirtilmemiştir. Türkçedeki "bu, şu, o" üçlüsüne benzeyen bu sözcük grubundan *iste* ve *ille* için verilen karşılıklar (kendisi ve şu) doğru değildir. Bunlardan ilki "şu", ikincisi "o" anlamındadır. Kullanımları açısından Latince ile Türkçe arasında mutlak bir koşutluk bulunmuyorsa da *hic*, *iste*, *ille* sözcüklerinin "bu, şu, o" gibi, konuşana yakın, dinleyene yakın ve her ikisine de uzak olanı ifade ettiği görülür. *Iste* için hatalı olarak verilen "kendisi" anlamı aslında *ipse* sözcüğünün karşılığıdır. Yazar bu ikisini karıştırmıştır. Ayrıca *ille* işaret sıfatının tarihî şahısları nitelemek için kullanıldığında "ünlü" anlamı kazanıyor olması türünden semantik bilgilere de yer verilmemiştir.

Kitaptaki en önemli bilgi hatalarından biri amaç ve sonuç yan cümleleri açıklanırken (s. 72) zaman uyumuna değinilmeden bu cümlelerin yükleminin *coniunctivus imperfectum* olması gerektiğinin söylenmesidir. Belirtmeliyiz ki, Akderin'in kitabıyla Latinceyi öğrenmeye çalışan okuyucu, kitapta verilen metinlerde bu sözde kurala uymayan örneklere rastladığında (örneğin 191. sayfada Suetonius'un Caesar'ın yaşamıyla ilgili metninde "... ut Decimum Silanum consulem designatum non piguerit" olarak geçen sonuç yan cümlesindeki *piguerit* fiilinin Akderin'in söylediği gibi *imperfectum* değil *perfectum* zamanında olması) anlam veremeyebilir. Latincedeki zaman uyumu, kılınış (*aspectum*) bilgisinin ifade edilmesi noktasında dikkate değer incellikler barındırır ve Latince metinleri gerektiği gibi çevirebilmek için bu inceliklerin doğru öğrenilmesi şarttır. Latin dili konusunda gerekli formasyona sahip olmadığını düşündüğümüz yazarın bu bölümde de, kitabın başka bir yerinde de zaman uyumu konusuna değinmemiş olmasına şaşırdığımızı söyleyemeyiz. Akderin'in bu konuyu ya hiç bilmediğini ya da önemsemediğini düşündüren örnekler de bulunuyor. Sonuç cümleleriyle ilgili bölümün sonunda verilen şu örnekte (s. 77) zaman uyumu dikkate alınmadığı için *coniunctivus* kipindeki yüklemin zamanı *praesens* olması gerekirken *imperfectum* yapılmıştır: "Amicus meus adeo stultus est ut pecuniam amitterent." Ayrıca yüklemin sayısı da yanlıştır. Benzer bir hataya 68. sayfada da rastladık: "Nemo scio ubi eum invenisset". Bir Romalı bu ifadeyi kesinlikle anlamayacaktır. Burada hem dikkat hem bilgi eksikliği var. Akderin ana cümlenin yükleminin *nemo* zamiri nedeniyle üçüncü tekil şahıs olması gerektiğini biliyordur elbette, dolayısıyla yüklemi *scit* olması gerekirken *scio* olarak yazması dikkatsizlikten olmalıdır. Fakat dolaylı soru niteliğindeki bu yan cümlenin yükleminin zaman uyumu gereği *perfectum* olması gerektiğini bildiğinden emin değiliz.

Akderin "Birinci ve İkinci İsim Çekimlerinde İstisnalar" başlığı altında (s. 86) sadece isimlerin cinsleriyle ilgili istisnalardan söz etmiştir, başlık ile altında sunulan bilgi uyumlu değildir. Anlam veremediğimiz, isimlerin cinsleriyle ilgili istisnalardan söz edilirken, öğrenenlere kısmen de olsa kolaylık sağlayacak genel özelliklere hiç değinilmemesidir. Örneğin, defne ağacını ifade eden *laurus* isminin 2. gruptan *-us* bitimli bir isim olmasına rağmen bu gruptaki isimler gibi eril değil dişil olduğu açıklanırken acaba neden Latincedeki tüm ağaç isimlerinin dişil, tüm meyva ve yemiş isimlerinin, ayrıca tüm maden isimlerinin cinssiz olduğu bilgisi verilmemiştir? Akderin bunu biliyor olmalıdır. Diğer yandan, cins kavramıyla ilk kez karşılaşan bir öğrencinin isimlerle ilgili edinmesi gereken onca bilgi arasında küçük bir yer tutuyor olsa da bu birkaç genelleyici kuraldan mah-

rum bırakılmaması gerektiği kanısındayız. Bu türden kolaylıklar, mutlak bir kurallılığın aransa da bulunamadığı dilde, öğrenme şevkinin canlı tutulması açısından oldukça önemlidir.

Yazarın Latince grameri konusundaki bilgisinin güvenilmez olduğunu somut olarak ortaya koyan örneklerden biri de *ablativus qualitatis* kullanımının açıklandığı bölümdür (s. 114). Konuyla ilgili örnekler arasında yer alan "docte magister" ifadesinde *ablativus qualitatis* yoktur. Örnekteki yanlışlığın nedeni tanımın kendisinde açıkça görülebilir: "Herhangi bir özellik ya da yetenek belirtilirken bu özellik ya da yetenek ablativus halde söylenebilir". Akderin *ablativus* halindeki sözcüğün isim türünden bir sözcük olması gerektiğini belirtmemiş ve söz konusu örnekte de isim değil sıfat olan *doctus* sözcüğünü kullanıp *ablativus* olarak çekmeye çalışmış fakat onda da hata yapmıştır; *doctus* 1. gruptan bir sıfattır ve *ablativus* hali hiçbir durumda *-e* bitimli olmaz. *Docte* morfolojik açıdan *vocativus singularis* halinde bir sıfat ya da bir zarf olabilir. *Ablativus qualitatis* ise ancak isim türünden sözcüklerle oluşturulabilir, zaten bir isim herhangi bir özelliğini belirtmek için bir sıfatla nitelendiğinde ortaya sıfat tamlaması çıkar, Latincedeki sıfat tamlaması da *ablativus qualitatis* yapısından tamamen farklıdır.

Bilgi ve Deneyim Eksikliğinden Kaynaklanan Kusurlar

Öncelikle, Latin diliyle ilgili başta verilen genel bilgi (s. 12) yetersizdir. MÖ 3. yüzyıldan itibaren yazılı edebiyat dili olan ve Geç Cumhuriyet Dönemi'nde ifade gücünün doruğuna ulaşan, Batı'da önce felsefe ve teoloji sonra da bilim dili olarak yüzyıllarca geçerliliğini koruyan Latincenin ait olduğu dil ailesine, ilişkili olduğu İtalik dillere ve Arkaik Çağ'dan Aydınlama'ya kadarki somut tarihsel evrelerine birer cümleyle dahi değinmeyen bir bilgi genel değil güdüktür.

Yazarın gramer öğretimi konusundaki donanımının eksikliği isim çekimlerinin açıklandığı bölümde de görülmektedir (s. 13): "... isimler tekil ya da çoğul olabilecekleri gibi altı halden birisine de ait olmak zorundadırlar" ifadesi fazla dolaylıdır ve açıklayıcı olmaktan uzaktır. Ayrıca cins teriminden söz edilirken *commune* olarak bilinen isimler atlanmıştır.

Hangi dil söz konusu olursa olsun bir gramer kitabında terminolojinin tutarlı olması şarttır. Latincede sözcük türlerinin ve yapıların adlarıyla içerikleri arasında somut bağıntılar bulunduğundan terminoloji bir kat daha önemlidir. Akderin'in kitabındaki gramer terimlerinin bazıları Latince bazıları Türkçedir. Bu bir sorun değildir, nitekim Latince grameri-nin Türkçe olarak öğretildiği bir çalışmada iki dilden de terimlerin olması doğaldır. Sorun, aynı katmandaki terimlerin, örneğin kip adlarının, kâh Latince kâh Türkçe verilmesidir; haber kipini Latince adıyla *indicativus* olarak açıkladıktan sonra (s. 16 ve birçok yerde) emir kipini Türkçe adıyla vermenin (s. 23 ve birçok yerde) mantıklı bir gerekçesi olabileceğini düşünmüyoruz. Yazarın Latince gramer terminolojisine de pek aşina olmadığı fiil çekimleriyle ilgili başlıklarında görülebilir. Etken çatıyı ifade eden terim *activus* olarak verilmiştir oysa filoloji öğrencileri bu adlaşmış sıfatın çatı kavramını ifade eden *vox* sözcüğü nedeniyle dişil olması gerektiğini bilirler.[5]

Diğer yandan, *ablativus sociativus* açıklanırken (s. 20), edat olan *cum* sözcüğü "ön ek" olarak tanımlanmıştır. Bu tanımlama doğru değildir. Yazar, sözcüğü sözcüğüne çevirisi "öne koyma" olan *praepositio* teriminden esinlenmiş olabilir.[6] Oysa "öne koyulan" her sözcük ön ek değildir ve Türkçe gramer terminolojisindeki "ön ek", Latince *praepositio* te-

riminin değil Fransızca *préfixe* teriminin karşılığıdır.

Bu terminoloji sorunlarının yanında, konu anlatımıyla ilgili de önemli eksikler var. Akderin Latincenin düzensiz fiillerinden *esse* için yalnızca "olmak" karşılığını vermiş, *ind*. *act*. *praes*. çekimini yaparken "varım, varsın, var" biçiminde çevirmiş fakat bu fiilin Türkçedeki "imek" ek fiiline denk düşen anlamından söz etmemiştir (s. 23). Ne var ki, yazar bu bölümün örneklerinde geçen *ego sum magister* cümlesinin Türkçe çevirisini "Ben öğretmenim" olarak verirken "imek" fiilini kullanmıştır. Türkçe bilen kimsenin bu cümleyi "ben var öğretmen olmak" biçiminde çevirmeyeceğine emin olsak da, dil gibi sınırsız bir alanda en azından, belirli ayrımları açık biçimde ortaya koymak gerektiği kanısındayız.

Söz dizimiyle ilgili açıklamayı (s. 23) yetersiz bulduk. Cümlede öznenin fiille birlikte yer değiştirdiği tek bir örnek verilmiş, anlam vurgusu gibi önemli bir konudan hiç söz edilmemiştir.

Sayılar hakkındaki bilgi de (s. 34) bir o kadar yüzeysel. Sıfat değerli sözcükler olan sayıların çekim özellikleri yeterince açıklanmamış, uzaklık ve ölçü birimi olarak kullanımlarına değinilmemiştir. Diğer yandan, sıra sayı sıfatlarının karşılığı belirtilirken Roma rakamları kullanılırken asıl sayıların karşılığının Arap rakamlarıyla gösterilmesine de anlam veremedik.

Kitapta belirgin planlama hataları da var; ilk göze çarpan örneklerden biri (s. 41), mastarların morfolojisine, farklı çatı ve zamanlarına değinilmeden *necesse est* gibi şahıssız ifadelerdeki kullanımından söz edilmiş olması.

Akderin'in gramer öğretimi konusundaki deneyimsizliğini ortaya koyan diğer bir unsur da, daha önce konu anlatımı için kullanılan örnek cümlelerin (s. 49) alıştırmalarda, okuyucunun dikkatini sınarcasına (s. 53) yeniden verilmesidir.

Özen ve Dikkat Eksikliğinden Kaynaklanan Hatalar

Yukarıda belirttiğimiz kafa karıştırıcı ve eksik gramer açıklamalarına bir de hatalı örnekler eklenmiştir. Örnekler bir gramer kitabının belki de en önemli kısmını oluşturur. Çünkü ayrıntı düzeyi ve anlatım tarzıyla ilgili farklar olsa da, gramerle ilgili bilgiler kitaptan kitaba pek değişmez fakat açık ve doğru örnekler bir kitabı diğerlerinden ayırabilir. Ne yazık ki Akderin dikkate değer ayrıntılara neredeyse hiç girmemiş, bilgileri çoğunlukla eksik vermiş, doğru olmayan sanılar sunmuş ve şu örnekteki gibi aklından kurduğu, Latincede anlamı olmayan örneklerle öğrenciler açısından yararlı olmak bir yana, tehlikeli olduğu söylenebilecek bir kitaba imza atmıştır: "Tu in villa magnifica habebat." (s. 29). Kitapta başka hatalı örnekler de tespit ettik: "Amicus meus magnam villa emit" (s. 19), "Vos sumus architecti, nos sumus agricolae" (s. 29). Üstelik sadece örneklerde değil örneklerin Türkçe çevirisinde de yanlışlar var: "gidiyorlar" olması gerekirken "gidiyoruz" (s. 20), "yüzyıllar boyunca" olması gerekirken "uzun yüzyıllardır" (s. 90), "kadın" olması gerekirken "adam" (s. 114) gibi.

Kitaptaki yazım hataları da az değil. Her kitapta yazım hatası olabilir fakat gramer kitapları söz konusu olduğunda bu tür hataların olabildiğince aza indirgenmesi için özen gösterilmelidir, çünkü sözcüklerin morfolojisine ilişkin çelişkili bilgilerin yol açtığı şüpheyi ortadan kaldırmak pek kolay değildir. Akderin'in kitabında bu özen yok. Yalnızca Latince değil Türkçe sözcüklerin yazamında da birçok hata var (s. 29'daki *sulatabant*, 42'deki masta, 81'deki *sedturus*, 13 ve 55'teki *femminium*; 85'teki olamsı gibi). Özensizliğin, dahi anlamındaki "de" bağlacının birleşik yazılmasına (s. 42'deki fillerde) kadar vardığı bu kitapta bir redaksiyon çalışmasının yapıldığından bile

kuşkuluyuz. Bundan daha vahimi, yazım hatası olarak değerlendirmeyi dileyeceğimiz ancak bilgi eksikliğinden kaynaklandığı anlaşılan hatalar da bulunuyor. Örneğin 45. sayfadaki "Neutrum İsimlerin Çekimi" başlığı altında, "vulnus" isminin tekil çekimindeki altı halden üçü, yani yarısı hatalı olarak verilmiş.

Sonuç

Akademik kitap eleştirilerinde doğal olarak akademik kitaplar değerlendirilir. Fakat Akderin'in, hangi amaçla yazıldığını bilmediğimiz kitabı kesinlikle bu türden değil. O derece ki, bu eleştiri yazısını tamamlarken kendimizi ister istemez, yanlışları doğrularından çok olan bir kitabı değerlendirme işinin ne kadar anlamlı olduğunu sorgularken bulduk.

Son sözü, durumu çok iyi özetleyen bir antik yazara bırakıyoruz. Eski Roma'nın eğitim konusunda en önemli yazarı olan ve *Institutio oratoria* yapıtıyla Orta Çağ kültüründe de özel bir yer edinen Marcus Fabius Quintilianus, bir kez yanlış öğretileni sonradan düzeltmenin ne denli güç olduğunu açıklarken, Büyük İskender'in gözdesi olan ünlü *aulos*[7] ustası Timotheus (fl. MÖ 350-320) hakkında şunları yazmıştır:

"En seçkin hocalar tarafından eğitilmenin çok daha iyi olduğunu, bir kez yerleşen kusurları ortadan kaldırmanın, sonraki hocalara çifte külfet olacağından ve yanlış öğretileni düzeltmenin sorumluluğu sıfırdan öğretmekten daha ciddi ve önemli olduğundan, ne büyük bir zorluk teşkil edeceğini göstermek için fazla uğraşmam gerekmez sanırım. Sırf bu yüzden, *aulos* ustası Timotheus'un daha önce başka bir hocanın eğitmeye başladığı öğrencilerden, hiç ders almamış olanlara oranla iki kat fazla ücret talep ettiği söylenir."[8]

NOTLAR

1. Yayınların ayrıntılı künyesi için bkz. Güler Çelgin, *Tanzimat'tan Günümüze Eski Yunan - Latin Dil ve Edebiyatlarına İlişkin Türkçe Yayınlar Bibliyografyası*, Ege Yayınları, İstanbul, 1996: 2-3.

2. Plinius'un *Doğa Tarihi* yapıtının özgün adı *Naturalis Historiae* biçiminde verilmiş, oysa ikinci sözcüğün *genetivus* değil *nominativus* halinde yani *Historia* olması gerekirdi (s. 164).

3. P. V. Jones, K. C. Sidwell, Cambridge-New York: CUP, 1998.

4. H. Rubenbauer, J. B. Hofmann, R. Heine, München: R. Oldenbourg Verlag, 2007[12].

5. Antik gramercilerden bazıları fiili (*verbum*) niteleyerek *activum* terimini, bazıları da belirttiğimiz gibi çatıyı (*vox*) niteleyerek *activa* terimini kullanmışlardır. Bkz. S. Schad, *A Lexicon of Latin Grammatical Terminology*, Fabrizio Serra Editore, Pisa-Roma, 2007: 12.

6. Antik gramerciler *praepositio* terimini hem ön ek hem de edat anlamında kullanmışlar, ancak aradaki farkı *loquellares* / *casuales* biçimindeki bir sınıflandırmayla ortaya koymuşlardır. Bkz. Schad, a.e.: 315.

7. Antik Çağ'da kullanılan bir nefesli çalgı.

8. "qua in re mihi non arbitror diu laborandum, ut ostendam quanto sit melius optimis imbui, quantaque in eluendis quae semel insederint vitiis difficultas consequatur, cum geminatum onus succedentes premat, et quidem dedocendi gravius ac prius quam docendi. Propter quod Timotheum clarum in arte tibiarum ferunt duplices ab iis quos alius instituisset, solitum exigere mercedes, quam si rudes traderentur." (II.3.2, ed. L. Radermacher – V. Buchheit, Teubner, 1971).

Journal of Archaeology & Art

Arkeoloji ve Sanat

141: Eylül–Aralık 2012

CUMHURBAŞKANLIĞI KÜLTÜR VE SANAT BÜYÜK ÖDÜLÜ 2012
ZEUGMA ANTİK KENTİ VE MÜZESİ

ISSN 1300–4514